

KAMILA FOLLPRECHT
<https://orcid.org/0000-0002-0776-7576>
(Archiwum Narodowe w Krakowie)

KRAKOWSKIE NIERUCHOMOŚCI JEZUITÓW XVI–XVIII W.*

Abstrakt

Artykuł przedstawia dzieje nieruchomości w Krakowie należących do zakonu jezuitów, pozyskiwanych stopniowo od lat osiemdziesiątych XVI wieku – kościołów św. Barbary, św. Szczepana i śś. Piotra i Pawła, domu zakonnego przy ul. Siennej, nowicjatu przy ul. Szczepańskiej, kolegium przy ul. Grodzkiej. Jezuita posiadali kamienice przy ul. Grodzkiej, Poselskiej, Szczepańskiej i Szpitalnej oraz dworki z ogrodami poza murami miejskimi, wykorzystywane jako zaplecze gospodarcze – w Nowej Wsi, Czarnej Wsi, nad Rudawą, przed Nową Bramą, na Szlaku przy Kleparzu, na Wesołej oraz u podnóża Wawelu. Po kasacie zakonu w 1773 roku zgodnie z decyzją Sejmu część majątku pojezuickiego przejęła Komisja Edukacji Narodowej, przekazując m.in. Akademii Krakowskiej, urzędom lub władzom miejskim, część nieruchomości przeznaczono do sprzedaży na licytacji.

Słowa kluczowe: Kraków, jezuita, nieruchomości, Komisja Edukacji Narodowej, kościoły

Jednym ze skutków decyzji papieża Klemensa XIV z 1773 roku o zniesieniu zakonu jezuitów było zniszczenie większości archiwów prowincji, kolegiów i rezydencji działających na terenie Polski od 1564 roku, a nieliczne zachowane materiały zostały rozproszone, co utrudniało badaczom, także z grona jezuitów, badanie działalności zakonu na terenie Rzeczypospolitej¹. Funkcjonowanie jezuitów w Krakowie znamy m.in. dzięki pracom Stanisława Załęskiego², Jerzego

Paszendy³ i Ludwika Grzebień⁴, niezwykle cenna jest edycja kroniki prowadzonej przez krakowskiego jezuitę Jana Wielewickiego, obejmującej lata 1579–1639⁵. Znane są więc okoliczności powstania oraz rozwój domu profesów przy kościele św. Barbary, nowicjatu przy kościele św. Szczepana oraz kolegium przy zbudowanym dla jezuitów kościele św. Piotra. Kamienice, stanowiące głównie źródło dochodów, jezuita pozyskiwali przeważnie w formie

* Tekst jest przygotowaną do publikacji wersją referatu „Losy jezuickich nieruchomości w Krakowie po kasacie zakonu” wygłoszonego w 2013 r. na konferencji naukowej „Losy i znaczenie dziedzictwa po klasztorach jezuickich skasowanych na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz jego znaczenie dla powstania i działalności Komisji Edukacji Narodowej (w 240. rocznicę kasaty zakonu jezuitów i powstania KEN)” zorganizowanej w ramach projektu „Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja” realizowanego w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016 (kierownik projektu prof. dr hab. Marek Derwich).

¹ Ludwik Grzebień, *Jezuicki ośrodek badań historycznych w Krakowie*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, T. 17: 2014, s. 35–56.

² *Historia zniesienia Jezuitów w Polsce i ich zachowanie na Białej Rusi*, t. 1–2, Lwów 1874–1875; *OO. Jezu-*

ici przy kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie. Szkic historyczny, Nowy Sącz 1896; *Jezuici w Polsce*, t. 1–5, Kraków–Lwów 1900–1906.

³ *Kościół św. Barbary w Krakowie z domem zakonnym księży Jezuitów*, Biblioteka Krakowska, nr 125, Kraków 1985; *Budowle jezuickie w Polsce XVI–XVIII w.*, t. 1–5, Kraków 1999–2013.

⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. Ludwik Grzebień, Kraków 1996.

⁵ *Ks. Jana Wielewickiego S. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1579 do r. 1599 (włącznie)*, Kraków 1881; *Ks. Jana Wielewickiego T. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, Kraków 1886; *Ks. Jana Wielewickiego T. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1609 do r. 1619 (włącznie)*, Kraków 1889; *Ks. Jana Wielewickiego T. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1620 do r. 1629 (włącznie)*, Kraków

darowizn, jednak gdy było to niezbędne do realizacji wyznaczonego celu, kupowali nieruchomości, często korzystając z ofiarowanych na ten cel środków. Podobnie pozyskiwano nieruchomości poza murami Krakowa, stanowiące zaplecze gospodarcze oraz miejsce wypoczynku. Poniższa analiza jest próbą ukazania procesu gromadzenia przez jezuitów nieruchomości mających zapewnić właściwe funkcjonowanie krakowskiego klasztoru oraz ich losów po kasacie zakonu.

*

Kiedy w końcu lat siedemdziesiątych XVI wieku jezuita postanowili założyć klasztor w Krakowie, w mieście w obrębie murów obronnych zasadniczo nie było już pustych placów, umożliwiających powstawanie nowych budynków. Druga połowa XVI wieku to początek procesu osiedlania się w Krakowie nowych zgromadzeń zakonnych, który swoje apogeum miał w 1. połowie XVII wieku, kiedy liczba klasztorów w mieście wzrosła dwukrotnie – z dziewięciu w końcu XVI wieku do dziewiętnastu w 1655 roku. Nowy klasztor musiał więc zająć posesję już zabudowaną, a wówczas zgromadzenia zakonne otrzymywały nieruchomości jako darowiznę albo kupowały, uzyskawszy od darczyńców fundusze na ten cel. Potrzebna była także zgoda władz miasta, władz kościelnych, a często także królewska akceptacja. W podobny sposób powstały krakowskie dobra zakonu jezuitów⁶.

W lutym 1583 roku jezuita przejęli za zgodą biskupa krakowskiego kościół św. Barbary leżący tuż obok kościoła Mariackiego, ale od strony Małego Rynku⁷. W tym samym roku kupili przylegającą do

kościół mieszczańską kamienicę na rogu ul. Siennej i Małego Rynku (ul. Sienna 8C), która stała się ich rezydencją, a od 1597 roku domem profesów i siedzibą prowincjała. Dwie sąsiednie kamienice mieszczańskie przy Siennej (nr 8AB) zostały kupione dopiero w 1609 roku (drobne fragmenty w 1612) i wówczas po przebudowie w roku 1615 powstała obszerna siedziba⁸.

Dopiero w marcu 1585 roku jezuita uzyskali od króla Stefana Batorego akceptację przejęcia kościoła św. Szczepana przy ulicy Szczepańskiej, chociaż biskup krakowski zgodził się na to już w październiku 1583 roku, a faktycznie objęli kościół dopiero w 1589. Król odstąpił im w 1583 roku prawo patronatu nad świątynią, a biskup przekazał dodatkowo sąsiedni kościółek św. Macieja⁹. Jezuita otrzymali także domy proboszcza i wikariuszy z ogrodem i placem znajdujące się obok kościoła św. Szczepana, zostali jednak zobowiązani do zapewnienia proboszczowi nowej siedziby i w 1586 roku zakupili na ten cel kamienicę przy ulicy Szczepańskiej (obecnie pl. Szczepański 1C). W dawnych budynkach parafialnych od 1586 roku funkcjonował nowicjat. W 1588 jezuita zakupili dwie mieszczańskie kamienice przy ulicy Szczepańskiej od strony murów miejskich, trzecią dokupili w 1610 roku. Wobec problemów z praktycznym przejęciem jednego z budynków kamienice te dzierżawiono, dotychczasową zaś siedzibę nowicjatu powiększono, dobudowując budynek w dawnym ogrodzie (1593). Dopiero w 1616 roku, na bazie zakupionych już dawniej kamienic, rozpoczęto budowę nowej siedziby nowicjatu, zakończoną w 1637 roku. Z czasem kościółek św. Macieja został wcielony w obręb zabudowań nowicjatu¹⁰.

1899; Jan Wielewicki, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie 1630–1639*, opr. Ludwik Grzebień, Kraków 1999.

⁶ Marian Friedberg, *Kraków w dobie odrodzenia (wiek XVI i pierwsza połowa XVII)*, w: *Kraków. Studia nad rozwojem miasta*, red. Jan Dąbrowski, Biblioteka Krakowska, nr 111, Kraków 1957, s. 209; Henryk Gapski, *Klasztory krakowskie w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII w. Analiza przestrzenna środowisk zakonnych*, Lublin 1993, s. 14–15, 72–75, 88–91; Kamila Follprecht, *Struktura własności budynków i gruntów w Krakowie w pierwszej połowie XVII w. Na podstawie rejestrów gospód w Krakowie z lat 1632 i 1649*, „Rocznik Krakowski”, T. 72: 2006, s. 126–127; Waldemar Komorowski, Kamila Follprecht, *Rozwój urbanistyczno-architektoniczny Krakowa „intra muros” w czasach nowożytnych*, w: *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. Jerzy Wyrozumski, Biblioteka Krakowska, nr 150, Kraków 2007, s. 217–218.

⁷ Jerzy Paszcenda, *Kościół św. Barbary w Krakowie z domem zakonnym księży Jezuitów*, Biblioteka Krakow-

ska, nr 125, Kraków 1985, s. 36–48; Jerzy Paszcenda, *Budowle jezuickie w Polsce XVI–XVIII w.*, t. 3, Kraków 2006, s. 55–62.

⁸ Obecnie budynek ma adres Mały Rynek 8, w XVI w. były to trzy kamienice położone przy ulicy Siennej (J. Paszcenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 43, 49–51, 71–74, 278–281; J. Paszcenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 14–15, 18, 53–62; Kamila Follprecht, Zdzisław Noga, *Kraków w 1598 r.*, w: *Atlas historyczny Polski. Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, red. Henryk Rutkowski, Warszawa 2008, s. 192.

⁹ J. Paszcenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 35, 42, 43, 46, 50, 51; J. Paszcenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 19–21, 57, 237.

¹⁰ J. Paszcenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 21, 243–245; Kamila Follprecht, *Właściciele nieruchomości w Krakowie w 1655 r.*, Biblioteka Krakowska, nr 142, Kraków 2001, s. 37; *Rejestry gospód w Krakowie z lat 1632 i 1649*, wyd. Kamila Follprecht, Fontes Cracovienses, nr 11, Kraków 2005, s. 60; K. Follprecht, Z. Noga, *Kraków w 1598 r.*, op. cit., s. 165; Waldemar Komo-

Rekonstrukcja cyfrowa zabudowy pl. Szczepańskiego wg stanu z około połowy XVII wieku. Przed kościołem św. Szczepana znajduje się budynek szkoły parafialnej, po prawej stronie niewielki kościółek śś. Macieja i Mateusza oraz zabudowa jezuickiego nowicjatu. Autorzy: Piotr Opaliński, Mateusz Rudek, konsultanci naukowci: prof. Tomasz Węclawowicz, dr Waldemar Komorowski. Własność: Muzeum Krakowa

Równocześnie jezuita planowali wybudowanie w Krakowie nowego kościoła, na takie założenie potrzebna była jednak obszerna nieruchomość położona w miejscu pozwalającym na rozbudowę. Rozważano zakupienie czterech rynkowych kamienic (obecnie nr 24–26) położonych w narożniku Rynku Głównego i ulicy Wiślniej¹¹. Ostatecznie zdecydowa-

rowski, *Zanim powstał plac Szczepański (XIII–XVIII w.)*, „Krzysztofor”, T. 33: 2015, s. 180–183, 185, 186.

¹¹ Jerzy Paszcenda, *Projekty architekta Józefa Briccio*, „Rocznik Krakowski”, T. 38: 1966, s. 88–93; Adam

Małkiewicz, *Kościół ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie – dzieje budowy i problem autorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Historii Sztuki”, 1967, t. 3/5, s. 54–58; J. Paszcenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 63–64, 70; idem, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 80–86; Adam Małkiewicz, *Jezuicki epizod*, w: *Rynek Główny 25. Dzieje jednego adresu*, red. Jacek Purchla, Kraków 2019, s. 54–67.

Małkiewicz, *Kościół ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie – dzieje budowy i problem autorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Historii Sztuki”, 1967, t. 3/5, s. 54–58; J. Paszcenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 63–64, 70; idem, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 80–86; Adam Małkiewicz, *Jezuicki epizod*, w: *Rynek Główny 25. Dzieje jednego adresu*, red. Jacek Purchla, Kraków 2019, s. 54–67.

dem od starosty olsztyńskiego Joachima Ocieskiego. Nieruchomość ta rozciągała się między klasztorem klarysek św. Andrzeja (ul. Grodzka 56), należąca do Akademii Krakowskiej bursą Iuristarum (ul. Grodzka 54A), a murem miejskim. Miejsce to pozwalało na realizację pełnego programu zespołu jezuickiego, z dużym kolegium i wielkim kościołem. Zakupiono jeszcze grunt od klarysek oraz uzyskano od księdza kanonika Jana Zarzyńskiego dwa domy stojące przy ulicy Grodzkiej, a w 1598 roku dokupiono posesję Marcina Stadnickiego, kasztelana sanockiego. Rozpoczęto budowę kościoła śś. Piotra i Pawła zakończoną w 1619 roku, ale świątynię konsekrowano dopiero w 1635. Dom zakonny umieszczono w przebudowanym dworze Ocieskiego. W 1623 roku król erygował kolegium, ale budowę jego siedziby rozpoczęto dopiero w latach sześćdziesiątych XVII wieku¹².

Jezuici posiadali także nieruchomości poza murami miejskimi, czyli na terenie aglomeracji krakowskiej, wykorzystywane jako zaplecze gospodarcze i rekreacyjne. Miejscem cotygodniowego wypoczynku nowicjuszy od św. Macieja był dworek z ogrodem w Nowej Wsi, otrzymany od Dawida Andrzeja Gawrońskiego wiosną 1598 roku¹³. W lipcu 1605 roku także na potrzeby nowicjatu zakupiono od spadkobierców Stefana Skowrońskiego Skopka dom z ogrodem na Czarnej Wsi¹⁴. W latach

¹² S. Załęski, *OO. Jezuici*, op. cit., s. 12–15, 25–34, 98–100, 108; Adam Małkiewicz, *Kościół ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie*, op. cit., s. 58–59; J. Paszenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 64–71, 81; Waldemar Niewalda, Halina Rojkowska, *Zabudowa rezydencjonalna (możnowładcza) dawnego Okołu w XVI wieku*, w: *Między gotykiem a barokiem. Sztuka Krakowa XVI i XVII wieku*, Biblioteka Krakowska, nr 136, Kraków 1997, s. 172–173; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 12–13, 22–28, 137–142, 155–162, 219–233; Waldemar Komorowski, Kamila Follprecht, *Rozwój urbanistyczno-architektoniczny Krakowa „intra muros” w czasach nowożytnych*, w: *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. Jerzy Wyrozumski, Biblioteka Krakowska, nr 150, Kraków 2007, s. 217–218; Wiktor Szymborski, *Collegium Broscianum*, Kraków 2014, s. 13–87.

¹³ Grunt zwany, od nazwiska dawnego właściciela, Buzzyński (Archiwum Narodowe w Krakowie [dalej: ANK], Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/35, s. 182–183; sygn. 29/33/455, s. 64–66; Księgi grodzkie krakowskie, sygn. 29/5/800, s. 169–173, nr 43; sygn. 29/5/871, s. 3167–33170, nr 1215; Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ), rkps 5349, t. 2, s. 109; *Ks. Jana Wielewickiego S. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u ś. Barbary w Krakowie od r. 1579 do r. 1599 (włącznie)*, Kraków 1881, s. 263; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 20).

¹⁴ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/456, s. 796. Prawdopodobnie stał się częścią folwarku na Czarnej

1619–1622 dla domu profesów św. Barbary jezuici kupili od aptekarza Kaspra Kina ogród przed Nową Bramą (między ówczesnym korytem Wisły a kościołem św. Mikołaja), gdzie były sadzawki rybne, stajnie dla koni oraz skład materiałów budowlanych¹⁵. Jako miejsce wypoczynku dla kleryków kolegium św. Piotra służył zakupiony w styczniu 1639 roku od Waleriana Montelupiego Wilczogórskiego, byłego ucznia kolegium jezuickiego w Poznaniu, dworek z ogrodem i folwarkiem na Szlaku przy Kleparzu¹⁶. Kiedy około połowy lat pięćdziesiątych XVIII wieku urządzono willę z włoskim ogrodem na Wesołej na terenie nieruchomości zakupionych od Augusta Czartoryskiego i Karola Wielopolskiego¹⁷, dwór na Szlaku był dzierzawiony.

Do jezuitów należały także dwie nieruchomości (dworki) u podnóża Wawelu, znajdujące się na tere-

Wsi, stanowiącego średniowieczne uposażenie proboszcza kościoła św. Szczepana, przejętego przez jezuitów. W miejscu tego folwarku powstała w latach 1871–1876 C.K. Rządowa Fabryka Tytoniu, tzw. Cygarfabryka przy ul. Dolnych Młynów 8/10 (Jan Janczykowski, Barbara Wojnar, „Zakłady Tytoniowe w Krakowie. Studium historyczne z rekonstrukcją elewacji i dachów budynków zabytkowych”, 1998 (msp w posiadaniu autorów).

¹⁵ Ogród zwany od nazwiska dawnego właściciela Gutierrezowski (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/458, s. 933–934; J. Paszenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 129; idem, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 15; *Rejestry gospód w Krakowie*, op. cit., s. 108).

¹⁶ W opracowaniach pojawia się informacja, że nieruchomość sprzedał jezuitom Karol Montelupi, który jednak zmarł ok. 1618 r. (S. Załęski, *OO. Jezuici*, op. cit., s. 116–117); Michał Rożek, *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku*, Biblioteka Krakowska, nr 118, Kraków 1977, s. 163–164; Jan Krawiec, *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich*, Biblioteka Krakowska, nr 129, Kraków 1993, s. 233; *Jana Wielewickiego T. J. Dziennik spraw domu zakonnego*, op. cit., s. 514, 548; Waldemar Komorowski, *Podmiejskie siedziby szlacheckie w osiemnastowiecznym Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, T. 69: 2003, s. 147; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 24; Waldemar Komorowski, *Pałace i wille w wiekach XVII i XVIII*, w: *Pałace i wille podmiejskie Krakowa*, Kraków w Dziejach Narodu, nr 24, Kraków 2007, s. 26–27, 33; Danuta Quirini-Popławska, *Rola rodziny Montelupich w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Valeria Montelupiego w II połowie XVI i na początku XVII w.*, w: *Bracia, czyńcie dobro. 400 lat Zakonu Bonifratrów w Polsce 1609–2009*, red. Marian Surdacki, Kraków 2009, s. 113, 114).

¹⁷ S. Załęski, *OO. Jezuici*, op. cit., s. 116–117; Alicja Piekiełko, *Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Warszawa–Kraków 1983, s. 11; eadem, *Egzotyczny ogród na Wesołej*, Kraków 1986, s. 10–11; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit.,

nie jurydyki wielkorządowej Smoleńsk – własność kolegium św. Piotra zwany Wenecja oraz nowicjatu św. Macieja zwany Hiszpania¹⁸. Grunt Hiszpania przekazał jezuitom w 1631 roku król Zygmunt III Waza¹⁹, grunt Wenecja został zakupiony w latach 1640–1642²⁰. W sierpniu 1670 roku dla nowicjatu św. Macieja jezuita kupili od franciszkanów grunt z ogrodem zwany Piekiełko nad Rudawą koło Nowej Wsi²¹.

W samym Krakowie należały do nich także kamienice, położone głównie w rejonie kolegium przy ul. Grodzkiej. W 1638 roku otrzymali w darze od Marii Tarłowej zakupioną przez nią kamienicę przy ul. Grodzkiej (nr 48), w której mieściła się potem bursa dla muzyków, czyli kapeli²². Sąsiednia narożna kamienica przy ul. Grodzkiej (nr 46) jest wymieniana jako własność jezuitów od 1709 roku²³. Kolejna przy ul. Grodzkiej (nr 50), bardzo zrujnowana i od lat niezamieszkała, została im podarowana w 1731

s. 24; W. Komorowski, *Podmiejskie siedziby szlacheckie*, op. cit., s. 143; idem, *Palace i wille*, op. cit., s. 27–29, 40–41.

¹⁸ Wzmiankowane w inwentarzach wielkorządów krakowskich z lat 1710 i 1739 (Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: BNPAU/PAN), rkps 480, s. 290v; ANK, Księgi wielkorządów krakowskich, sygn. 29/28/124, s. 187; Stanisław Tomkowicz, *Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów. Ich nazwy i zmiany postaci*, Biblioteka Krakowska, nr 63–64, Kraków 1926, s. 169; Jerzy Dobrzycki, *Zarys dziejów otoczenia Wawelu*, w: *Przemiany dziejowe otoczenia Wawelu. Zarys dziejów, stan obecny, przegląd zabytków, materiały ikonograficzne*, Kraków 1953, s. 23).

¹⁹ BNPAU/PAN, rkps 480, s. 289v.

²⁰ BNPAU/PAN, rkps 480, s. 290; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115; *Poczet soltysów, wójtów i burmistrzów miast, jurydyk, wsi i gmin przyłączonych do Krakowa do 1915 roku*, red. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2013, s. 713.

²¹ ANK, Gmina Nowa Wieś, sygn. 29/57/3, s. 252–253; Stanisław Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 1, Kraków 1905, s. 462.

²² Kamienica od nazwisk dawnych właścicieli zwana Powsińskich lub Koszyckich (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1559, s. 35; 29/33/2613, s. 9; Muzeum Krakowa [dalej: MK], rkps 413, s. 16; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115; K. Follprecht, *Właściciele nieruchomości*, op. cit., s. 74; *Rejestry gospód w Krakowie*, op. cit., s. 16, 190; K. Follprecht, *Z. Noga, Kraków w 1598 r.*, op. cit., s. 180).

²³ Kamienica od nazwiska dawnych właścicieli zwana Korycińskich. Według S. Załęskiego już w 1689 r. przekazał ją jezuitom kanonik przemyski Joachim Koryciński, jednak do 1708 r. w rejestrach podatkowych jest określana jako własność Korycińskich (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1559, s. 35; 29/33/2749, s. 39; 29/33/2758, s. 32; BJ, rkps 5496, s. 4; MK, rkps 413, s. 16; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115).

roku przez rodzinę Dąbskich²⁴. Od 1751 jezuita posiadali także dwie kamienice przy ul. Poselskiej (nr 19), przebudowane w jedną zwaną Rzym²⁵.

W 1684 roku rodzina Lubomirskich przekazała jezuitom dwór leżący na tyłach kolegium (przy obecnej części wschodniej ul. Senackiej), który został wchłonięty przez zabudowania kolegium²⁶. Od 1755 roku należała do nich jeszcze jedna kamienica w okolicy kolegium – przy ul. Grodzkiej 52, która w 1767 roku została zamieniona na plac w tyłach Bursy Iuristarum²⁷.

Do nowicjatu św. Macieja należała kamienica przy ulicy Szczepańskiej, którą jezuita uzyskali po śmierci właścicielki, Zofii z Opalińskich 1v Koniecpolskiej 2v Koreckiej (zm. w 1657 roku)²⁸. W 1744 roku dokupiono sąsiedni zniszczony budynek i przebudowano

²⁴ Kamienica od nazwiska dawnych właścicieli zwana Dąbskich (Dąbskich). S. Załęski podaje, że została zakupiona przez jezuitów w 1654 r., jednak do 1717 jest określana w wykazach podatkowych jako własność rodziny Dąbskich (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1559, s. 35; 29/33/2781, s. 11; BJ, rkps 5496, s. 4; MK, rkps 413, s. 17; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115; Mieczysław Niwiński, *Stanowy podział własności nieruchomości w Krakowie XVI i XVII stulecia*, w: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 2, Kraków 1938, s. 579; Teresa Zielińska, *Szlachecy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w.*, Warszawa–Łódź 1987, s. 28).

²⁵ Kamienice od nazwisk dawnych właścicieli zwane Łabęckich/Michałowskiego i Kozickich/Barwickiej; wcześniej sąsiednia kamienica należąca do wikariuszy zamkowych była nazywana Rzym. Według S. Załęskiego zakupione w latach 1758–1759 (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/480, s. 552–553; 29/33/1559, s. 34; 29/33/2782, s. 13; 29/33/2807, s. 20; 29/33/2810, s. 14; 29/33/2818, s. 10; BJ, rkps 5496, s. 3; MK, rkps 413, s. 101, 102; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 116).

²⁶ ANK, Archiwum Sanguszków, sygn. 29/637/2507, plik 4, s. 1–3; Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1384, s. 148–153; 29/33/1559, s. 35; BJ, rkps 5496, s. 3; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115; K. Follprecht, *Właściciele nieruchomości*, op. cit., s. 100; *Rejestry gospód w Krakowie*, op. cit., s. 16, 199.

²⁷ Kamienica od nazwiska dawnych właścicieli zwana Męcińska (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1391, s. 13–14; 29/33/1559, s. 36; 29/33/2814, s. 18; 29/33/2818, s. 11; 29/33/3317, s. 155, 159; Archiwum Wolnego Miasta Krakowa – Komitet Hipoteczny, sygn. 29/200/1348, s. 709–710, 741–742; 29/200/1317, nr 100; BJ, rkps 5496, s. 4; MK, rkps 413, s. 17; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115; M. Niwiński, *Stanowy podział własności nieruchomości*, op. cit., s. 580).

²⁸ Kamienica od nazwisk dawnych właścicieli zwana Błoniowskich lub Koreckich (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/38, s. 833–834; 29/33/464, s. 66–68, 133; 29/33/1559, s. 67; 29/33/2638, s. 102; M. Niwiński,

wano oba w jedną kamienicę (obecnie pl. Szczepański 2)²⁹. Od 1653 roku do nowicjatu należała także kamienica przy ul. Szpitalnej (nr 19) – przekazała ją wdowa Krystyna Myszkowska³⁰.

Czasem nieruchomości otrzymane przez zakon w darze szybko zmieniały właściciela. W 1588 roku Zofia Mnichowska zapisała jezuitom w testamencie dwie kamienice – przy ul. Floriańskiej (nr 5) oraz przy ówczesnej ulicy Świniej (rejon ul. Świętego Krzyża) – zostały one sprzedane w 1614 na fundusz budowy siedziby przy ul. Siennej³¹. W 1596 roku jezuita otrzymali od spadkobierców rajcy Hieronima Zalasowskiego nieruchomości przy ul. Mikołajskiej (nr 9), ale już w 1597 zamienili ją z księdzem kanonikiem Janem Zarzyńskim na dwie kamienice przy ul. Grodzkiej³². Przekazana im w 1759 roku przez Dominika Wielowieyskiego kamienica przy ul. Grodzkiej 51 została w 1773 sprzedana³³.

W zachowanych krakowskich rejestrach podatkowych często znajdujemy zapisy poświadczające

Stanowy podział własności nieruchomości, op. cit., s. 566; K. Follprecht, *Właściciele nieruchomości*, op. cit., s. 35).

²⁹ Kamienica od nazwiska dawnych właścicieli zwana Mielecka (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/2805, s. 42; BJ, rkps 5496, s. 13; Waldemar Komorowski, *Zanim powstał plac Szczepański (XIII–XVIII w.)*, op. cit., s. 186).

³⁰ Kamienica od nazwiska dawnych właścicieli zwana Najmanowska lub Oświęcimska – od Aleksandra Myszkowskiego, kasztelana oświęcimskiego (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/38, s. 1180–1182; 29/33/2623, s. 101; 29/33/2628, s. 167; M. Niwiński, *Stanowy podział własności nieruchomości*, op. cit., s. 569; K. Follprecht, *Właściciele nieruchomości*, op. cit., s. 116; *Rejestr gospód w Krakowie*, op. cit., s. 39).

³¹ ANK, Zbiór dokumentów papierowych, sygn. 29/658/213; Adam Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica Floriańska, część I*, Biblioteka Krakowska, nr 54, Kraków 1917, s. 36; J. Paszenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 74; *Księga wpisów podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego z okresu marzec 1588–grudzień 1590. MK 135 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, opr. Wojciech Krawczuk, Michał Kulecki, Sumariusz Metryki Koronnej, Seria Nowa, t. 4, Warszawa 2010, nr 367.

³² ANK, Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/14, s. 818; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 15, 222; *Księga wiertelnicza krakowska, część IV (1598–1606). Quartaliensium recognitiones et divisiones, pars IV (1598–1606)*, wyd. Krystyna Jelonek-Litewka, Aleksander Litewka, Łukasz Walczy, Fontes Cracovienses, nr 8, Kraków 2000, nr 799, s. 148.

³³ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/49, s. 250a–251a; Archiwum miasta Kazimierza pod Krakowem, sygn. 29/34/50, s. 60–64.

³⁴ Kamienica od nazwiska dawnych właścicieli zwana Makowiecka (ANK, Akta miasta Krakowa, sygn.

krótkotrwałą przynależność kamienic do jezuitów – tytułem przykładu w latach 1706–1716 należała do nich kamienica przy ul. Grodzkiej 45³⁴, w latach 1750–1760 przy ul. Grodzkiej 13A³⁵.

*

W następstwie papieskiej decyzji z 1773 roku o zniesieniu zakonu jezuitów jesienią tegoż roku „ażey z tych okoliczności Rzeczpospolita, tak co do edukacji młodzi krajowej, jako też co do dóbr i majątków nie ponosiła uszczerbku” Sejm Rzeczypospolitej powołał Komisję Edukacji Narodowej, której przekazał majątek zniesionego zakonu „na edukacją młodzi narodowej przeznaczony”. Po spisaniu przez lustratorów dóbr zakonu ich zagospodarowaniem zajmowała się Komisja Rozdawnicza, która „dobra zaś nieruchome po miastach, miasteczkach sytuowane: jako to kamienice, domy, place i insze wszelkie post supressam Socieatem do dyspozycji naszej przychodzące należytości” miała prawo sprzedawać magistratom, mieszczanom lub szlachcie. Zdecydowano, że „collegia zaś same, rezydencje i domy, w których księża Jezuita mieszkali ad suppressionem instituti” pozostaną do dyspozycji „Komisji Edukacyjnej”³⁶.

Lustratorami dóbr pojezuickich w województwie krakowskim zostali wyznaczeni 22 października 1773 roku Bonawentura Radoński, podwojewodzi chęciński, i Marcin Badeni³⁷, a już 26 listopada sporządzili oni obszerną „Lustrację Kollegium krakowskiego, Domu Profesów i Nowicjatu, dóbr i ma-

29/33/2736, s. 40; 29/33/2739, s. 40; 29/33/2779, s. 34; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 115).

³⁵ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/48, s. 4–9, 35–40, 61–63; 29/33/2810, s. 20; 29/33/2818, s. 13; Adam Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica Grodzka, część I*, Biblioteka Krakowska, nr 81, Kraków 1934, s. 114–115.

³⁶ *Volumina Legem. Prawa, konstytucje i przywileje Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego i wszystkich prowincji należących na Walnych Sejmiech Koronnych od Sejmu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego Sejmu uchwalone*, wyd. Jozafat Ohryzko, t. 8, Petersburg 1860, s. 152–154, nr 267–269.

³⁷ *Stanisława hr. Wodzickiego wspomnienia z przeszłości od roku 1768 do roku 1840*, Kraków 1873, s. 132; Stanisław Załęski, *Historia zniesienia Jezuitów w Polsce i ich zachowanie na Białej Rusi*, t. 2, Lwów 1875, s. 63–64; S. Załęski, *OO. Jezuita*, op. cit., s. 281–282; *Protokoły posiedzeń Komisji Rozdawniczej Koronnej 1774–1776*, wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1912, s. 154; Maksymilian Meloch, *Badeni Marcin*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 1, Kraków 1935, s. 207–208; Marcin Mycielski, *Marcin Badeni (1751–1824). Kariera kontuszowego ministra*, Warszawa 1994, s. 15.

jątków do tychże należących, skasowanego zakonu księży Jezuitów”³⁸. Król i członkowie Komisji Edukacji Narodowej zapoznali się z lustracją 1 grudnia 1773 roku³⁹. Na jej podstawie Komisja Rozdawnicza na posiedzeniu 22 marca 1774 roku rozpoczęła wycenę dóbr ziemskich należących do kolegium krakowskiego. W protokole posiedzenia z 20 kwietnia zapisano „kamienic, pałacyku i inszych domów sprzedaż per plus offerentiam jest umówiona i zatrudnienie się tem jest zleczone prezydującemu za porozumieniem się i pomocą do tego marszałka konfederacji”⁴⁰. W tym też dniu uprawnieni przez Komisję Edukacji Narodowej do sprzedaży krakowskich nieruchomości pojezuickich zostali Sebastian Badeni i Antoni Gruszecki, którzy na podstawie królewskiej decyzji z 26 sierpnia 1774 roku mieli prawo do dokonywania wszelkich formalności⁴¹.

W maju tegoż roku krakowski Magistrat wyznaczył rajcę Jana Wawrzyńca Laskiewicza na taksatora dóbr pojezuickich w celu ściągnięcia z nich długu dla miasta⁴². Sporządzoną 6 października wycenę krakowskich nieruchomości pojezuickich podpisali rajcy deputowani przez krakowski Magistrat – Michał Wohlman, Jan Chryzostom Czałczyński i Jan Kaspary oraz Wojciech Bajer (wójt krakowski), Jan Chryzostom Choroszewicz (sekretarz i pisarz miejski), Michał Garoński (wiertelnik i hutman), Dominik Pucek (wiertelnik i starszy cechu murarzy) oraz Marcin Sienkowski (wiertelnik i podstarszy cechu

murarskiego)⁴³. W dniu 27 października Rada ogłosiła „podaje się do wiadomości, iż pałace, kamienice i grunta wszelkie tak tu w Krakowie, jako i w okolicze Krakowa, przed tym do IchMościów XX. Jezuitów należące z dyspozycji Prześwietnej Kommissji JKM Pana Miłościwego i Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Rozdawniczej będą przez aukcją więcej nad taxę ofiarowującemu na ratuszu w sobotę, poniedziałek, ostatni raz we środę w też same godziny od wieczorne od godziny drugiej aż do godziny piątej sprzedawane. Kto by sobie z tych czego życzył jest taxa w kancelarji do przejrzenia i ma się znajdować na naznaczony czas na ratuszu”⁴⁴.

*

Nieruchomości należące do krakowskich jezuitów w sporządzonej w listopadzie 1773 roku lustracji podzielono na trzy części – kolegium przy kościele św. Piotra, dom profesów przy kościele św. Barbary oraz kolegium św. Macieja, opisując dokładnie zarówno budynki z wyposażeniem, jak i źródła ich utrzymania. Wymieniono kolegium przy ul. Grodzkiej z kościołem św. Piotra oraz należące do niego trzy kamienice przy ul. Grodzkiej (Korycińskich, Powsińskich i Dąbskich) oraz jedną przy ul. św. Józefa (złączona z dawnymi dwoma, zwana Rzym), pałacyk z ogrodem na Wesołej, folwark za Kleparzem i grunt Pralnia Hiszpania na Smoleńsku. Do domu profesów przy Małym Rynku należały klasztor i kościół św. Barbary oraz dworek z ogrodem za Nową Bramą. Dla nowicjatu przy ul. Szczepańskiej wymieniono poza kolegium z kościółkiem św. Macieja także ogród z domkami na Nowej Wsi (zwany Burzyńskie), dom Pralnia na gruncie Piekiełko, dom z ogrodem na Czarnej Wsi, grunt Hiszpania na Smoleńsku oraz dwie kamienice przy ul. św. Szczepana (połączone Błoniewska/Korecka i Mielecka) oraz przy ul. Szpitalnej (Neymanowska/Oświęcimska)⁴⁵.

W chwili kasaty zakonu w 1773 roku do jezuitów nie należał już kościół św. Szczepana, odebrany im

³⁸ Jan Czubek, *Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków 1906, s. 194, nr 1153.

³⁹ *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1777*, wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1910, s. 8.

⁴⁰ *Protokoły posiedzeń Komisji Rozdawniczej Koronnej*, op. cit., s. 6–9.

⁴¹ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/3317, s. 171. Sebastian Badeni, h. Bończa (zm. 1779), cześnik winnicki, podrzędny i sędzia wielkorządów krakowskich, inspektor mennicy krakowskiej był ojcem Marcina Badeniego, lustratora dóbr pojezuickich. Antoni Gruszecki, h. Lubicz (zm. 1791), skarbnik zatorski i oświęcimski, superintendent komór wielkopolskich i cel krakowskich, był zięciem Sebastiana Badeniego, mężem Zofii Iv Adamowej Stadnickiej (Adam Boniecki, *Herbarz Polski*, t. 1, Warszawa 1899, s. 68; t. 7, Warszawa 1904, s. 144; M. Meloch, *Badeni Marcin*, op. cit., s. 207; Franciszek Leśniak, *Wielkorządcy krakowscy XVI–XVIII wieku. Gospodarze zamku wawelskiego i majątku wielkorządowego*, Kraków 1996, s. 201; M. Mycielski, *Marcin Badeni*, op. cit., s. 12–14).

⁴² ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 96–97; BJ, rkps 5350, s. 432; *Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa (1228–2010)*, red. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2010, nr 613, s. 721.

⁴³ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/3317, s. 163–166; Zdzisław Noga, *Urzednicy miejscy Krakowa. Część 2: 1500–1794*, Kraków 2008, s. 168, 259, 268, 273.

⁴⁴ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 249–250; 29/33/3317, s. 197.

⁴⁵ BNPAU/PAN, rkps 1153. Por. Kamila Follprecht, *Własność nieruchoma w Krakowie w 1773 roku*, w: *Atlas historyczny miast polskich*, t. 5. Małopolska, z. 1. Kraków, red. Zdzisław Noga, Kraków 2007, rekonstrukcja nr 4.7.

w 1732, a w 1758 przekazany Akademii Krakowskiej⁴⁶.

W nowicjacie przy ulicy Szczepańskiej biskup krakowski Kajetan Sołtyk planował założyć szpital dla ubogich – Komisja Edukacji Narodowej decyzją z 20 grudnia 1774 roku przekazała nieruchomości, jednak bez przynależnych dochodów, w związku z tym projekt nie został zrealizowany. Krakowska Rada Miejska zwróciła się więc z prośbą o przyznanie budynku nowicjatu miastu na koszary dla wojska – biskup Sołtyk wyraził zgodę pod warunkiem, że kościół św. Macieja będzie nadal funkcjonował jako miejsce kultu. Kiedy 10 marca 1776 roku Rada Miejska przekazała kościół cechom krakowskim na nabożeństwa cechowe, Komisja Edukacji Narodowej 27 marca 1776 oddała nowicjat i kościół miastu. Wiosną tego roku w budynku dawnego nowicjatu zorganizowano lazaret dla ubogich pielgrzymów przybywających do Krakowa na obchody Wielkiego Jubileuszu. Potem umieszczono tu miejskie koszary dla wojska (opisane dokładnie w 1792 roku), od 1797 stacjonowało w koszarach wojsko austriackie, przeniesione w początkach XIX wieku na Wawel. Zburzone wówczas zostały kościółek św. Macieja (1801) i kościół św. Szczepana (1802) oraz budynek koszar, czyli dawnego jezuickiego nowicjatu (około 1809) – powstał plac Szczepański⁴⁷.

Kościół św. Barbary przekazano w 1774 roku Kongregacji Kupieckiej. Dom zakonny przejęli wówczas księża mansonarze kościoła Mariackiego (właściciele sąsiedniej kamienicy ul. Sienna 6 oraz kamienicy Mały Rynek 4B). Ale już od 1780 roku działał tutaj szpital kliniczny Szkoły Głównej Koronnej, który w 1788 przeniesiono do dawnego karmelickiego klasztoru na Wesołej (obecnie ul. M. Kopernika). W 1796 roku bożogrobcy z Miechowa, którym odebrano klasztor z kościołem św. Jadwigi na Stradomiu, uzyskali jako rekompensatę pojezuicki kościół

i zabudowania przy ul. Siennej, w których prowadzili szkołę (od 1797 normalną, potem – od 1809 – wydziałową, a od 1817 liceum), a część pomieszczeń wynajmowali. Kościół użytkowali wspólnie z Kongregacją Kupiecką. W 1834 roku Liceum św. Barbary zastąpiono szkołą techniczną, działającą tylko jeden rok. W 1837 władze uznały zakon bożogrobców za wygasły i przejęły nieruchomości w administrację, planowano umieścić w budynku Dyрекcję Policji, potem zakwaterowano wojsko, czyli Milicję Krajoową. Od 1843 roku funkcjonowała tutaj bursa akademicka, przeniesiona ze spalonych w 1841 burs Jerozolimskiej i Filozofów z ul. Gołębiej. W 1874 roku, po wymarcu bożogrobców, kościół św. Barbary otrzymali w tymczasową administrację jezuiti, którzy głosili tu kazania w języku niemieckim. Mając od 1868 siedzibę w kolegium na Wesołej (ul. M. Kopernika 26), w 1878 roku jezuiti wynajęli część budynku przy Małym Rynku (obecnie ul. Sienna 7) i tu rezydowali, w 1880 przenieśli się do kamienicy Mały Rynek 7. W 1908 wykupili swój dawny dom profesorów, a w 1910 przejęli kościół św. Barbary⁴⁸.

W 1786 roku Komisja Edukacji Narodowej przekazała kościół śś. Piotra i Pawła cystersom z Mogiły. W latach 1796–1809 był austriackim kościołem garnizonowym, potem cerkwią dla wojsk rosyjskich, a w 1830 przeniesiono tu parafię ze zburzonego kościoła Wszystkich Świętych. W kolegium umieszczono w 1774 roku księża jezuitów-emerytów, którzy opiekowali się pojezuickim kościołem, w 1780 nieruchomości przejęła Szkoła Główna Koronna – przez trzy lata działało tu seminarium nauczycielskie. W 1786 roku budynek przekazano cystersom, funkcjonowało tu studium generalne. Władze austriackie przejęły gmach w 1796 na siedzibę różnych urzędów, potem znajdowały się tu magazyny wojsk rosyjskich. W latach 1815–1846 urzędował tu Senat Wolnego Miasta Krakowa. Następnie w znacznie

⁴⁶ Michał Rożek, *Nieistniejące kościoły Krakowa*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 33: 1983, s. 104; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 20.

⁴⁷ Kamila Follprecht, *Z dziejów krakowskich cechów – msze cechowe w kościele św. Macieja*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, T. 17: 2011, s. 181–191; *Nieruchomości miasta Krakowa w czasach Sejmu Czteroletniego. Opis z 1792 roku*, wyd. Kamila Follprecht, Kraków 2007, s. 65–82; Kamila Follprecht, *Zmiany własności nieruchomości w Krakowie związane z kasatami klasztorów przełomu XVIII i XIX w.*, „Hereditas Monasteriorum”, T. 5: 2014, s. 30; Waldemar Komorowski, *Zanim powstał plac Szczepański (XIII–XVIII w.)*, op. cit., s. 189–191.

⁴⁸ J. Paszenda, *Kościół św. Barbary*, op. cit., s. 145–164; Idem, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 15–16; *Stan niniejszy gmachów duchowno narodowych, co do ich położenia, wewnętrznego rozkładu, liczby mieszkających zakonnych osób i ich dochodów... Krakowskie zabudowania klasztorne w czasach Księstwa Warszawskiego. Opis z 1810 r.*, wyd. Kamila Follprecht, Wrocław 2016, s. 46. Piotr Franaszek, *O początkach szpitalnictwa krakowskiego i historii krakowskiego zespołu szpitalnego w dzielnicy Wesoła*, w: *Kliniki i Zakłady Teoretyczne Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w krakowskiej dzielnicy Wesoła. Gmachy i ludzie*, Kraków 2016, s. 22–23.

rozbudowanym gmachu (m.in. w miejscu zburzonej w 1842 roku Bursy Juristarum) ulokowano C.K. Sądy – Krajowy i Apelacyjny⁴⁹.

*

Nieruchomości należące do jezuitów, niebędące ich siedzibami miały zostać sprzedane na licytacji. Ich wartość ustalili krakowscy wiertelnicy Michał Garoński, Dominik Pucek i Marcin Sienkowski, którzy między 27 sierpnia a 4 października 1774 roku przeprowadzili dokładne rewizje „na gruncie” nieruchomości pojezuickich wymienionych w lustracji z listopada 1773 roku⁵⁰. W dniu 6 października 1774 roku powstał protokół wyceny tych dóbr (zachowany jedynie w brudnopisie), oszacowanych na łączną kwotę 152 903 florenów i 25 groszy, w tym: dworek z gruntem na Szlaku – 36 500 fl. 10 gr., grunt z domkami na Nowej Wsi – 17 750 fl., pralnia nad Rudawą – 2800 fl., grunt na Czarnej Wsi – 6813 fl. 15 gr., pałac z gruntem na Wesołej – 27 500 fl., dworek z gruntem za Nową Bramą – 17 500 fl., grunt Hiszpania za Wiślną Bramą – 900 fl., pralnia za Wiślną Bramą – 3090 fl., kamienica przy ul. Szczapańskiej – 14 800 fl., kamienica przy ul. Szpitalnej – 8500 fl., kamienica przy ul. Poselskiej zwana Rzym – 2900 fl., kamienica narożna przy ul. Grodzkiej (nr 46) – 7250 fl., kamienica sąsiednia zrujnowana przy ul. Grodzkiej (nr 48) – 2800 fl. oraz kolejna kamienica przy ul. Grodzkiej (nr 50) – 3800 fl.⁵¹

W gestii Komisji Edukacji Narodowej pozostały nieruchomości na Wesołej, w Nowej Wsi, na Czarnej Wsi oraz nad Rudawą. Pałac z ogrodem na

Wesołej został przekazany w kwietniu 1776 roku Akademii Krakowskiej – w 1783 powstał tu Ogród Botaniczny, a pałac w latach 1787–1791 przebudowano na Obserwatorium Astronomiczne⁵². W maju 1774 roku budynek służący dawniej rekreacji jezuitów w ogrodzie przy Krakowie przeznaczono do rozbiórki, a materiały budowlane przekazano przyszłemu posiadaczowi pojezuickiego majątku Więclawice, w którym zabudowania folwarczne spaliły się jeszcze w czasach jezuitów⁵³. W czerwcu 1775 roku ogród należący dawniej do nowicjatu św. Macieja oddano w dożywotnią dzierżawę doktorowi Bandurskiemu z czynszem rocznym 500 złp oraz obowiązkiem opieki nad jezuitami-emerytami mieszkającymi w kolegium św. Piotra⁵⁴. W lipcu 1779 roku grunt z ogrodem i budynkiem zwanym Pralnia (nad Rudawą) został sprzedany za 5000 złp Hugonowi Kołłątajowi, reformatorowi Akademii Krakowskiej⁵⁵. Zaproponował on w październiku 1781 roku Komisji Edukacji Narodowej, aby stał się on ogrodem botanicznym Szkoły Głównej Koronnej⁵⁶. Ten pojezuicki ogród położony w rejonie obecnej ul. Łobzowskiej 40 (klasztor SS. Karmelitanek) należał w pocz. XIX w. do rodziny Kremerów⁵⁷.

⁵² Stanisław Kawecki, *Opis miasta Krakowa w obrębie okopów w r. 1836*, wyd. Adam Chmiel, Biblioteka Krakowska, nr 65, Kraków 1927, s. 55–59; Helena Świechowska, *Przedmieście Wesoła*, w: *Studia nad przedmieściami Krakowa*, Biblioteka Krakowska, nr 94, Kraków 1938, s. 159; *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1785*, oprac. Mieczysława Mitera-Dobrowolska, Wrocław 1973, s. 228, 403; A. Piekiełko, *Historia Ogrodu Botanicznego*, op. cit., s. 12, 15; A. Piekiełko-Zemanek, *Egzotyczny ogród*, op. cit., s. 14, 19, 22; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 24; W. Komorowski, *Podmiejskie siedziby szlacheckie*, op. cit., s. 143.

⁵³ *Protokoły posiedzeń Komisji Rozdawniczej Koronnej*, op. cit., s. 17.

⁵⁴ *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1777*, op. cit., s. 68.

⁵⁵ *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1778–1780*, wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1913, s. 110; Jerzy Michalewicz, Maria Michalewiczowa, *Liber beneficiorum et benefactorum Universitatis Iagellonicae in saeculis XV–XVIII*, t. 1: *Fundationes pecuniariae Universitatis Iagellonicae in saeculis XV–XVIII*, Kraków 1999, s. 697, nr 1308.

⁵⁶ A. Piekiełko-Zemanek, *Egzotyczny ogród*, op. cit., s. 14.

⁵⁷ *Stanisława hr. Wodzickiego wspomnienia*, op. cit., s. 137; Klemens Bąkowski, *Kronika Krakowa 1796–1848. Część II: od R. 1816 do 1831*, Biblioteka Krakowska, nr 30, Kraków 1906, s. 143; S. Tomkowicz, *Ulice i place*, op. cit., s. 192; S. Kawecki, *Opis miasta Krakowa*

⁴⁹ Dzieje kolegium i kościoła św. Piotra po kasacie zakonu zostały szczegółowo omówione w wygłoszonych podczas konferencji referatach: Maciej Zdanek, „Komisja Edukacji Narodowej, Uniwersytet Krakowski i mnisi. Karta z dziejów pojezuickiego kolegium św. Piotra w Krakowie (1773–1809)” oraz Joanna M. Dzielwulska, „Historia pojezuickiego kolegium i kościoła św. Piotra i Pawła w Krakowie”. Władysław Chotkowski, *Ks. Prymasa Poniatowskiego spustoszenia kościelne w Krakowie. Przyczynek do dziejów Uniwersytetu*, Kraków 1918, s. 65–68; J. Paszenda, *Budowle jezuickie*, op. cit., s. 28; *Stan niniejszy gmachów duchowno narodowych*, op. cit., s. 38; W. Szymborski, *Collegium Broscianum*, op. cit., s. 89–107.

⁵⁰ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1392. Zachowały się jedynie brudnopisy protokołów rewizji, pozostawiono w nich puste miejsce na nazwę i opis położenia opisywanego obiektu, wpisano tylko bardzo ogólnikowe: Pralnia, Wesoła, Za Nową Bramą, Za Wiślną Bramą oraz nazwy ulic w Krakowie.

⁵¹ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/3317, s. 163–166.

Wiosną 1775 roku ogród przed Nową Bramą kupił Hieronim hr. Wielopolski, starosta krakowski (znajdujący się tutaj folwark zwany był „Wielopole”)⁵⁸, w XIX wieku należał on do Librowskich – do tych właścicieli nawiązują nazwy ulic tu wytyczonych: Wielopole i Librowszczyzna⁵⁹.

Dwór na Szlaku zakupili dla miasta za 36000 fl. rajcy krakowscy w kwietniu 1775 roku⁶⁰, jako własność miejska został opisany w roku 1792⁶¹. Dwór był oddawany w dzierżawę m.in. Sebastianowi Badeniemu, cześnikowi winnickiemu, który z ramienia Komisji Edukacji Narodowej nadzorował sprzedaż dóbr pojezuickich⁶². Około połowy XIX wieku dwór zakupili Branicy dla żony hr. Stanisława Tarnowskiego⁶³.

W 1775 roku rajca Franciszek Dzianotty kupił za 900 fl. grunt zwany Hiszpania za Bramą Wiślną⁶⁴. Jeszcze w XIX wieku na pl. Na Groblach w miejscu, gdzie teraz znajduje się budynek Liceum im. B. Nowodworskiego, stał dom murowany Hiszpania⁶⁵. W 1775 roku kupiec krakowski Jan Poszman

(Poczman), właściciel kamienicy przy ul. św. Jana (obecnie część posesji Rynek Główny 41)⁶⁶, kupił za 3100 fl. pralnię za Wiślną Bramą⁶⁷.

Dwie sąsiadujące kamienice przy ulicy Grodzkiej kupił w styczniu 1775 roku karczmarz Mateusz Gołyszczczyński za 10 200 fl. (kamienica narożna nr 46) i 2900 fl. (kamienica nr 48, zrujnowana)⁶⁸. Wiosną 1775 roku sąsiednią kamienicę przy ul. Grodzkiej (nr 50) kupił Antoni Ledźwiński, karczmarz, za 4100 fl.⁶⁹ Kamienicę przy ul. Poselskiej 19 (ówczesnej św. Józefa) nabył Jan Marczewski (Marciszewski)⁷⁰.

Na licytacjach nie udało się sprzedać dwóch pojezuickich kamienic, w związku z tym w kwietniu 1779 roku Komisja Edukacji Narodowej przekazała kamienicę przy ul. Szpitalnej miastu Kraków, a kamienicę przy ul. Szczepańskiej Akademii Krakowskiej⁷¹. Z 1792 roku pochodzi szczegółowy opis miejskiej kamienicy przy ul. Szpitalnej (nr 19)⁷², która około roku 1796 stała się własnością Kazimierza Zembalskiego⁷³. Należącą do Szkoły Główniej

wa, op. cit., s. 51; Józef Wawel Louis, *Urywki z dziejów i życia mieszkańców Krakowa*, Biblioteka Krakowska, nr 117, Kraków 1977, s. 222, 250.

⁵⁸ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 441–444; 29/33/1398, s. 1315; BJ, rkps 5349, t. 2, s. 561.

⁵⁹ S. Tomkowicz, *Ulice i place*, op. cit., s. 200–201; Danuta Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I. Zagadnienia urbanistyczne*, „Rocznik Krakowski”, T. 34/1: 1958, s. 146; Elżbieta Supranowicz, *Nazwy ulic Krakowa*, Kraków 1995, s. 92, 192; J. Michalewicz, M. Michalewiczowa, *Liber beneficiorum et benefactorum*, op. cit., s. 717, nr 15.

⁶⁰ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/424, s. 37–40; 29/33/485, s. 447–448; 29/33/3317, s. 175; *Materiały do słownika historyczno-geograficznego województwa krakowskiego w dobie Sejmu Czteroletniego (1788–1792)*, opr. Karol Buczek, Tadeusz Czort, Jan Szczudło, Adam Szumański, Warszawa–Wrocław–Kraków 1960, s. 143.

⁶¹ *Nieruchomości miasta Krakowa w czasach Sejmu Czteroletniego*, op. cit., s. 45–47, 125.

⁶² Danuta Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część II. Zagadnienia ustrojowe i ekonomiczno-społeczne*, „Rocznik Krakowski”, T. 36: 1962, s. 36, 37; W. Komorowski, *Podmiejskie siedziby szlacheckie*, op. cit., s. 147.

⁶³ S. Kawecki, *Opis miasta Krakowa*, op. cit., s. 54; D. Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I*, op. cit., s. 142.

⁶⁴ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 427–428.

⁶⁵ ANK, Akta Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Województwa Krakowskiego, sygn. 29/30/40, s. 1379; Aleksander Nowolecki, *Wykaz ulic, placów, kościołów i domów miasta Krakowa i Podgórze*, Kraków 1880,

s. 153; S. Tomkowicz, *Ulice i place*, op. cit., s. 166; Józef Garbacik, *Dzianotti Franciszek*, w: PSB, t. 6, Kraków 1947, s. 101; D. Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I*, op. cit., s. 121; *Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa (1228–2010)*, op. cit., nr 634, s. 742.

⁶⁶ Józef Wawel Louis, *Przechadzka kronikarza po Rynku krakowskim*, Kraków 1890, s. 183; Adam Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, Biblioteka Krakowska, nr 61–62, Kraków 1924, s. 113–114.

⁶⁷ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 429–430.

⁶⁸ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 423–426, 450, 494495; 29/33/1398, s. 315; 29/33/1404, s. 139; 29/33/3317, s. 179; Archiwum Wolnego Miasta Krakowa – Komitet Hipoteczny, sygn. 29/200/1348, s. 713–718; 29/200/1318, nr 101, 102; MK, rkps 413, s. 16.

⁶⁹ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/485, s. 433–435, 450.

⁷⁰ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/1396, s. 214–216; 29/33/2836, s. 6; 29/33/4411, s. 19; Archiwum Wolnego Miasta Krakowa – Komitet Hipoteczny, sygn. 29/200/1348, s. 661–662; Akta Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Województwa Krakowskiego, sygn. 29/30/40, s. 1348; MK, rkps 413, s. 102; *Plan miasta Krakowa Ignacego Enderle z lat (1802–1805) 1807–1808 tak zwany Senacki wraz z wykazem realności miasta z początku XIX wieku*, wyd. Henryk Münch, Kraków 1959, s. 12, nr 93–94.

⁷¹ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/488, s. 212–214; 29/33/3317, s. 199, 201; *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1778–1780*, s. 102–103.

⁷² *Nieruchomości miasta Krakowa*, op. cit., s. 35–38.

⁷³ ANK, Archiwum Wolnego Miasta Krakowa – Komitet Hipoteczny, sygn. 29/200/1353, s. 486; *Plan miasta Kra-*

Koronnej kamienicę przy ówczesnej ul. Szczepańskiej (obecnie pl. Szczepański 2) kupił na licytacji w czerwcu 1784 roku malarz, profesor Dominik Estreicher⁷⁴.

*

Pojezuickie nieruchomości w Krakowie podlegające sprzedaży zgodnie z ustawą sejmową, czyli grunty, ogrody i kamienice, zmieniły właściciela w niespełna półtora roku od zniesieniu zakonu. Część pozostała w gestii Komisji Edukacji Narodowej, która z czasem przekazała je Akademii Krakowskiej, miastu Kraków lub osobom związanym z działalnością Komisji, zdecydowaną większość sprzedano jednak w drodze licytacji w początkach 1775 roku mieszkańcom Krakowa za cenę minimalnie przewyższającą oszacowaną wartość. Problemem stały się dawne jezuickie rezydencje, gmachy duże, więc niełatwe do zagospodarowania, tym bardziej że Kraków u schyłku Rzeczypospolitej był miastem pogrążonym w kryzysie, a po pierwszym rozbiórce Polski w 1772 roku stał się wręcz miastem przygranicznym⁷⁵. W związku z tym większość planów zagospodarowania tych trzech świątyń, a głównie budynków mieszkalnych, upadała głównie z powodu braku środków na ich utrzymanie. Kiedy w 1796 roku Kraków znalazł się pod panowaniem zaborców, okazało się, że nowe władze potrzebują siedzib dla władz cywilnych i wojskowych, co pozwoliło zagospodarować przynajmniej część pomieszczeń. Podobnie było od 1809 roku w czasach Księstwa

Warszawskiego i od 1815 roku w Wolnym Mieście Krakowie. Także Akademia Krakowska w miarę posiadanych środków starała się wykorzystywać przekazane własności pojezuickie. Jak jednak czytamy w pochodzącym z 1810 roku opisie pojezuickiego kolegium i kościoła św. Piotra kwestie bieżącego utrzymania i remontów tych budynków nadal były największym problemem⁷⁶.

Pod koniec XVIII wieku władze austriackie rozpoczęły proces przekształcania w nowoczesne miasto Krakowa, mającego nadal charakter miasta średniowiecznego, ciasno zabudowanego zrujnowanymi budynkami, otoczonego walącymi się murami miejskimi, z centralnie położonym rynkiem, na którym odbywał się handel. Regulując funkcjonowanie miasta, dążono do likwidacji instytucji nieposiadających dostatecznych funduszy na utrzymanie⁷⁷. Zapoczątkowane wówczas zmiany w urbanistyce zakończone zostały dopiero w czasach Wolnego Miasta Krakowa – najbardziej widoczną było powstanie placu Szczepańskiego (wówczas Gwardii Narodowej) w miejscu wyburzonego kompleksu jezuickiego nowicjatu przy kościele św. Szczepana. Analizując ten czas wielkich zmian, Danuta Rederowa stwierdziła: „Ambroży Grabowski, który przyjechał do Krakowa w r. 1797, do miasta ciemnego, brudnego, o zrujnowanych domach, pisał u schyłku swojego życia: «Kto przez ostatnie 20 lat [...] Krakowa nie widział, a dawniejszy jego stan pamięta, temu, gdy go teraz odwiedzi, trudno jest pojąć, jakie w upiększeniu [...] nastąpiły zmiany»⁷⁸.

kowa Ignacego Enderle, op. cit., s. 21, nr 606; D. Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część II*, op. cit., s. 40.

⁷⁴ ANK, Archiwum Wolnego Miasta Krakowa – Komitet Hipoteczny, sygn. 29/200/1350, s. 657–658; Karol Estreicher Jr, *Kollqatj i kamienica Estreicherów*, „Rocznik Krakowski”, T. 48: 1977, s. 164–165.

⁷⁵ D. Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I*, op. cit., s. 77–79; Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki,

Dzieje Krakowa, t. 2: *Kraków w wiekach XVI–XVIII*, Kraków 1984, s. 555–557.

⁷⁶ *Stan niniejszy gmachów duchowno narodowych*, op. cit., s. 38, 71, 72.

⁷⁷ D. Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I*, op. cit., s. 81, 82, 99, 106, 107, 111, 154–156; K. Follprecht, *Zmiany własności nieruchomości*, op. cit., s. 27–41.

⁷⁸ D. Rederowa, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I*, op. cit., s. 64–65.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Niepublikowane (rękopiśmienne)

Archiwum Narodowe w Krakowie:

- Akta Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Województwa Krakowskiego, sygn. 29/30/40;
- Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/35, 29/33/38, 29/33/48, 29/33/49; 29/33/424, 29/33/455, 29/33/456, 29/33/458, 29/33/464, 29/33/480, 29/33/485, 29/33/488, 29/33/1384, 29/33/1391, 29/33/1392,

- 29/33/1396, 29/33/1398, 29/33/1404, 29/33/1559, 29/33/2613, 29/33/2623, 29/33/2628, 29/33/2736, 29/33/2638, 29/33/2739, 29/33/2749, 29/33/2758, 29/33/2779, 29/33/2781, 29/33/2782, 29/33/2805, 29/33/2807, 29/33/2810, 29/33/2814, 29/33/2818, 29/33/2836, 29/33/3317, 29/33/4411;
- Archiwum miasta Kazimierza pod Krakowem, sygn. 29/34/50;
- Archiwum Sanguszków, sygn. 29/637/2507;

- Archiwum Wolnego Miasta Krakowa – Komitet Hipoteczny, sygn. 29/200/242, 29/200/1348, 29/200/1317, 29/200/1318, 29/200/1350, 29/200/1353;
  - Gmina Nowa Wieś, sygn. 29/57/3;
  - Księgi grodzkie krakowskie, sygn. 29/5/800, 29/5/871;
  - Księgi wielkorządów krakowskich, sygn. 29/28/124;
  - Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku krakowskim, sygn. 29/10/14;
  - Zbiór dokumentów papierowych, sygn. 29/658/213.
- Biblioteka Jagiellońska, rkps 5349, t. 2, rkps 5350, rkps 5496.
- Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 480, rkps 1153.
- Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, rkps 413.

Publikowane

- Kawecki Stanisław, *Opis miasta Krakowa w obrębie okopów w r. 1836*, wyd. Adam Chmiel, Biblioteka Krakowska, nr 65, Kraków 1927.
- Ks. Jana Wielewickiego S. J. *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1579 do r. 1599 (włącznie)*, Kraków 1881.
- Ks. Jana Wielewickiego T. J. *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, Kraków 1886.
- Ks. Jana Wielewickiego T. J. *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1609 do r. 1619 (włącznie)*, Kraków 1889.
- Ks. Jana Wielewickiego T. J. *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1620 do r. 1629 (włącznie)*, Kraków 1899.
- Księga wiertelnicza krakowska, część IV (1598–1606). Quartaliensium recognitiones et divisiones, pars IV (1598–1606)*, wyd. Krystyna Jelonek-Litewka, Aleksander Litewka, Łukasz Walczy, Fontes Cracovienses, nr 8, Kraków 2000.
- Księga wpisów podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego z okresu marzec 1588–grudzień 1590. MK 135 z Archiwum Głównego Akta Dawnych w Warszawie*, opr. Wojciech Krawczuk, Michał Kulecki, Sumariusz Metryki Koronnej, Seria Nowa, t. 4, Warszawa 2010.
- Nieruchomości miasta Krakowa w czasach Sejmu Czteroletniego. Opis z 1792 roku*, wyd. Kamila Follprecht, Kraków 2007.
- Plan miasta Krakowa Ignacego Enderle z lat (1802–1805) 1807–1808 tak zwany Senacki wraz z wykazem realności miasta z początku XIX wieku*, wyd. Henryk Münch, Kraków 1959.
- Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1785*, oprac. Mieczysława Mitera-Dobrowolska, Wrocław 1973.
- Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1777*, wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1910.
- Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1778–1780*, wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1913.
- ProtokołyposiedzeńKomisjiRozdawniczejKoronnej1774–1776*, wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1912.
- Rejestry gospód w Krakowie z lat 1632 i 1649*, wyd. Kamila Follprecht, Fontes Cracovienses, nr 11, Kraków 2005.
- Stan niniejszy gmachów duchowno narodowych, co do ich położenia, wewnętrznego rozkładu, liczby mieszka-*

cych zakonnych osób i ich dochodów ... Krakowskie zabudowania klasztorne w czasach Księstwa Warszawskiego. Opis z 1810 r., wyd. Kamila Follprecht, Wrocław 2016.

Stanisława hr. Wodzickiego wspomnienia z przeszłości od roku 1768 do roku 1840, Kraków 1873.

Wielewicki Jan, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie 1630–1639*, opr. Ludwik Grzebień, Kraków 1999.

Volamina Legum. Prawa, konstytucje i przywileje Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego i wszystkich prowincji należących na Walnych Sejmiech Koronnych od Sejmu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego Sejmu uchwalone, wyd. Jozafat Ohryzko, t. 8, Petersburg 1860.

Opracowania

- Bąkowski Klemens, *Kronika Krakowa 1796–1848. Część II: od R. 1816 do 1831*, Biblioteka Krakowska, nr 30, Kraków 1906.
- Bieniarzówna Janina, Małeki Jan M., *Dzieje Krakowa*, t. 2: *Kraków w wiekach XVI–XVIII*, Kraków 1984.
- Boniecki Adam, *Herbarz Polski*, t. 1, Warszawa 1899; t. 7, Warszawa 1904.
- , *Herbarz Polski*, t. 7, Warszawa 1904.
- Chmiel Adam, *Domy krakowskie. Ulica Floriańska, część I*, Biblioteka Krakowska, nr 54, Kraków 1917.
- , *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, Biblioteka Krakowska, nr 61–62, Kraków 1924.
- , *Domy krakowskie. Ulica Grodzka, część I*, Biblioteka Krakowska, nr 81, Kraków 1934.
- Chotkowski Władysław, *Ks. Prymasa Poniatowskiego spustoszenia kościelne w Krakowie. Przyczynek do dziejów Uniwersytetu*, Kraków 1918.
- Czubek Jan, *Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków 1906.
- Dobrzycki Jerzy, *Zarys dziejów otoczenia Wawelu, w: Przemiany dziejowe otoczenia Wawelu. Zarys dziejów, stan obecny, przegląd zabytków, materiały ikonograficzne*, Kraków 1953.
- Dziewulska Joanna M., „Historia pojezuickiego kolegium i kościoła św. Piotra i Pawła w Krakowie” (maszynopis referatu w posiadaniu autorki).
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, Kraków 1996.
- Estreicher Karol, *KoŃtąj i kamienica Estreicherów*, „Rocznik Krakowski”, T. 48: 1977.
- Follprecht Kamila, Noga Zdzisław, *Kraków w 1598 r. w: Atlas historyczny Polski. Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, red. Henryk Rutkowski, Warszawa 2008.
- , *Struktura własności budynków i gruntów w Krakowie w pierwszej połowie XVII w. Na podstawie rejestrów gospód w Krakowie z lat 1632 i 1649*, „Rocznik Krakowski”, T. 72: 2006.
- , *Własność nieruchoma w Krakowie w 1773 roku*, w: *Atlas historyczny miast polskich*, t. 5. *Małopolska*, z. 1. *Kraków*, red. Zdzisław Noga, Kraków 2007, rekonstrukcja nr 4.7.
- , *Właściciele nieruchomości w Krakowie w 1655 r.*, Biblioteka Krakowska, nr 142, Kraków 2001.

- , *Z dziejów krakowskich cechów – msze cechowe w kościele św. Macieja*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, T. 17: 2011.
- , *Zmiany własności nieruchomości w Krakowie związane z kasatami klasztorów przełomu XVIII i XIX w.*, „Hereditas Monasteriorum”, T. 5: 2014.
- Franaszek Piotr, *O początkach szpitalnictwa krakowskiego i historii krakowskiego zespołu szpitalnego w dzielnicy Wesola*, w: *Kliniki i Zakłady Teoretyczne Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w krakowskiej dzielnicy Wesola. Gmachy i ludzie*, Kraków 2016.
- Friedberg Marian, *Kraków w dobie odrodzenia (wiek XVI i pierwsza połowa XVII)*, w: *Kraków. Studia nad rozwojem miasta*, red. Jan Dąbrowski, Biblioteka Krakowska, nr 111, Kraków 1957.
- Gapski Henryk, *Klasztory krakowskie w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku. Analiza przestrzenna środowisk zakonnych*, Lublin 1993.
- Garbacik Józef, *Dzianotti Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, Kraków 1947.
- Grzebień Ludwik, *Jezuicki ośrodek badań historycznych w Krakowie*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, T. 17: 2014.
- Janczykowski Jan, Wojnar Barbara, *Zakłady Tytoniowe w Krakowie. Studium historyczne z rekonstrukcją elewacji i dachów budynków zabytkowych*, 1998 (maszynopis w posiadaniu autorów).
- Komorowski Waldemar, *Podmiejskie siedziby szlacheckie w osiemnastowiecznym Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, T. 69: 2003.
- , *Palace i wille w wiekach XVII i XVIII*, w: *Palace i wille podmiejskie Krakowa*, Kraków w *Dziejach Narodu*, nr 24, Kraków 2007.
- , *Zanim powstał plac Szczepański (XIII–XVIII w.)*, „Krzysztofory”, T. 33: 2015.
- Komorowski Waldemar, Follprecht Kamila, *Rozwój urbanistyczno-architektoniczny Krakowa „intra muros” w czasach nowożytnych*, w: *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. Jerzy Wyrozumski, Biblioteka Krakowska, nr 150, Kraków 2007.
- Kracik Jan, *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich*, Biblioteka Krakowska, nr 129, Kraków 1993.
- Leśniak Franciszek, *Wielkorządcy krakowscy XVI–XVIII wieku. Gospodarze zamku wawelskiego i majątku wielkorządowego*, Kraków 1996.
- Malkiewicz Adam, *Kościół ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie – dzieje budowy i problem autorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Historii Sztuki”, 1967, t. 3/5.
- , *Jezuicki epizod*, w: *Rynek Główny 25. Dzieje jednego adresu*, red. Jacek Purchla, Kraków 2019.
- Materiały do słownika historyczno-geograficznego województwa krakowskiego w dobie Sejmu Czteroletniego (1788–1792)*, opr. Karol Buczek, Tadeusz Czort, Jan Szczudło, Adam Szumański, Warszawa–Wrocław–Kraków 1960.
- Meloch Maksymilian, *Badeni Marcin*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935.
- Michalewicz Jerzy, Michalewiczowa Maria, *Liber beneficiorum et benefactorum Universitatis Iagellonicae in saeculis XV–XVIII*, t. 1: *Fundationes pecuniariae Universitatis Iagellonicae in saeculis XV–XVIII*, Kraków 1999.
- Mycielski Marcin, *Marcin Badeni (1751–1824). Kariera kontuszowego ministra*, Warszawa 1994.
- Niewalda Waldemar, Rojkowska Halina, *Zabudowa rezydencjonalna (możnowładcza) dawnego Okołu w XVI wieku*, w: *Między gotykiem a barokiem. Sztuka Krakowa XVI i XVII wieku*, Biblioteka Krakowska, nr 136, Kraków 1997.
- Niwiński Mieczysław, *Stanowy podział własności nieruchomości w Krakowie XVI i XVII stulecia*, w: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 2, Kraków 1938.
- Noga Zdzisław, *Urzednicy miejscy Krakowa. Część 2: 1500–1794*, Kraków 2008.
- Nowolecki Aleksander, *Wykaz ulic, placów, kościołów i domów miasta Krakowa i Podgórze*, Kraków 1880.
- Piekiełko Alicja, *Historia Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, Warszawa–Kraków 1983.
- Piekiełko-Zemanek Alicja, *Egzotyczny ogród na Wesolej*, Kraków 1986.
- Paszenda Jerzy, *Budowle jezuickie w Polsce XVI–XVIII w.*, t. 1–5, Kraków 1999–2013.
- , *Kościół św. Barbary w Krakowie z domem zakonnym księży Jezuitów*, Biblioteka Krakowska, nr 125, Kraków 1985.
- , *Projekty architekta Józefa Briccio*, „Rocznik Krakowski”, T. 38: 1966.
- Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa (1228–2010)*, red. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2010.
- Poczet sołtysów, wójtów i burmistrzów miast, jurydyk, wsi i gmin przyłączonych do Krakowa do 1915 roku*, red. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2013.
- Quirini-Popławska Danuta, *Rola rodziny Montelupich w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Valeria Montelupiego w II połowie XVI i na początku XVII w.*, w: *Bracia, czyńcie dobro. 400 lat Zakonu Bonifratrów w Polsce 1609–2009*, red. Marian Surdacki, Kraków 2009.
- Rederowa Danuta, *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część I. Zagadnienia urbanistyczne*, „Rocznik Krakowski”, T. 34/1: 1958.
- , *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego (1796–1809). Część II. Zagadnienia ustrojowe i ekonomiczno-społeczne*, „Rocznik Krakowski”, T. 36: 1962.
- Rożek Michał, *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku*, Biblioteka Krakowska, nr 118, Kraków 1977.
- , *Nieistniejące kościoły Krakowa*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, t. 33: 1983.
- Supranowicz Elżbieta, *Nazwy ulic Krakowa*, Kraków 1995.
- Szyborski Wiktor, *Collegium Broscianum*, Kraków 2014.
- Świechowska Helena, *Przedmieście Wesola*, w: *Studia nad przedmieściami Krakowa*, Biblioteka Krakowska, nr 94, Kraków 1938.

- Tomkowicz Stanisław, *Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów. Ich nazwy i zmiany postaci*, Biblioteka Krakowska, nr 63–64, Kraków 1926.
- Wawel Louis Józef, *Przechadzka kronikarza po Rynku krakowskim*, Kraków 1890.
- , *Urywki z dziejów i życia mieszkańców Krakowa*, Biblioteka Krakowska, nr 117, Kraków 1977.
- Załęski Stanisław, *Historia zniesienia Jezuitów w Polsce i ich zachowanie na Białej Rusi*, t. 1–2, Lwów 1874–1875.
- , *Jezuici w Polsce*, t. 1–5, Kraków–Lwów 1900–1905.
- , *OO. Jezuici przy kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie. Szkic historyczny*, Nowy Sącz 1896.
- Zdanek Maciej, „Komisja Edukacji Narodowej, Uniwersytet Krakowski i mnisi. Karta z dziejów pojezuickie-

go kolegium św. Piotra w Krakowie (1773–1809)” (maszynopis referatu w posiadaniu autora).

Zielińska Teresa, *Szlacheccy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w.*, Warszawa–Łódź 1987.

Kamila Follprecht – dr, historyk archiwista, wieloletni pracownik Archiwum Narodowego w Krakowie (zastępca dyrektora), redaktor naczelna „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego”, sekretarz Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Zainteresowania naukowe koncentruje na własności i mieszkańcach krakowskich nieruchomości od XVI do XX wieku oraz na edytorstwie źródeł historycznych wykorzystywanych w badaniach nad tą problematyką.

16th–17th CENTURY JESUIT PROPERTIES IN KRAKÓW*

The Jesuits arrived in Kraków in the early 1680s; they took over St Barbara's Church; a monks' house and the seat of the provincial were built in Sienna Street; and St Stephen's Church was raised in Szczepańska Street, where a novitiate was established. At the beginning of the 17th century, the church of St Peter and St Paul and a college were built on Grodzka Street. The Jesuits also owned townhouses on Grodzka, Poselska, Szczepańska and Szpitalna Streets, as well as manor houses with gardens outside the city walls, used as farmsteads – in Nowa Wieś, Czarna Wieś, on the Rudawa River, in front of the New Gate, in Szlak Street near Kleparz, in Wesoła and at

the foot of the Wawel. In 1732, St Stephen's Church was transferred to the Kraków Academy. After the dissolution of the Order in 1773, in accordance with a decision of the Sejm, part of the post-Jesuit property was taken over by the Commission for National Education, while part was put up for auction. The novitiate in Szczepańska Street housed the city's army barracks from 1776. St Barbara's Church was administered by the Congregation of Merchants and the Order of the Holy Sepulchre monks from Miechów, relocated from Stradom. The Church of St. Peter and St. Paul was handed over to the Cistercians from Mogiła, later to become a garrison church, and in 1830 the parish was transferred here from the demolished All Saints' Church. The college was initially home to retired Jesuit priests; the property was taken over by the Crown Main School and then by the Cistercians. From 1796 it housed government offices: the Senate of the Free City of Kraków in 1815-1846, and later the National and Appellate Courts of the Austro-Hungarian Monarchy. The palace with a garden in the Wesoła district was transferred to the Kraków Academy by the National Education Commission; the Botanical Garden and the Astronomical Observatory were created. In 1774 the Kraków councillors purchased the manor house on Szlak Street for the city, and properties in the vicinity of the Wawel Castle and some townhouses were acquired by Kraków citizens. The townhouse in Szczepańska Street was given to the Kraków Academy by the Commission, while the townhouse in Szpitalna Street was taken over by the municipality.

* The text is an edited version of the paper “The fate of the Jesuit properties in Kraków after the dissolution of the order” delivered in 2013 at the conference The Fate And Significance of the Legacy of the Dissolved Jesuit Monasteries in the Territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth And its Significance for the Establishment and Work of the Commission of National Education (on the 240. Anniversary of the Dissolution of the Jesuit Order and the Founding of the Commission of National Education), organised as part of the project Cultural Heritage of the Dissolved Monasteries in the Lands of the Former Polish-Lithuanian Commonwealth and in Silesia in the 18th and 19th Centuries: Fate, Significance, Inventory, implemented as part of the programme of the Minister of Science and Higher Education entitled National Programme for the Development of the Humanities in 2012–2016 (project manager Prof. Marek Derwich, PhD).